

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Кина Атанасова Вачкова, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ (пенсионер), на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология; докторска програма: Български език (История на новобългарския книжовен език)

Автор: Детелина Георгиева Овчарова

Тема: Двуетичните разговорници през XIX век (социолингвистичен и лингвистичен дискурс)

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Диана Петрова Иванова, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-6107 от 23.12.20 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: *Двуетичните разговорници през XIX век (социолингвистичен и лингвистичен дискурс)* за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология докторска програма Български език (История на новобългарския книжовен език). Автор на дисертационния труд е Детелина Георгиева Овчарова – докторантка в редовна форма на обучение към Катедрата по български език на ФФ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, с научен ръководител проф. д.ф.н. Диана Петрова Иванова.

Представеният от Детелина Овчарова комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

1. молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
2. автобиография в европейски формат;
3. протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
4. дисертационен труд;
5. автореферат;

6. списък на научните публикации по темата на дисертацията;
7. копия на научните публикации по темата на дисертацията;
8. декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
9. справка за спазване на специфичните изисквания на ФФ във връзка с процедурата за придобиване на научната и образователна степен „доктор“;

Бележки и коментар по документите: Повечето от изискуемите документи са представени в пълнота.

2. Кратки биографични данни за докторанта:

Детелина Георгиева Овчарова е завършила бакалавърска степен по БЕРЕ в Пловдивския университет (от 30.07.1998 до 01.10.1994 г.). Магистър е по Филология, Актуална българистика (ПУ), Управление на човешки ресурси. Магистър по Стопанско управление (ВТУ), придобила е III, IV и V ПКС по БЕ (ТУ Ст. Загора, ДИПКУ). От 01.03.2010 г. до момента е учител по български език и литература във II ОУ „Христо Ботев“, гр. Гълъбово. От 01.03.2017 г. е редовен докторант към Катедрата по български език при ФФ на ПУ. На 01.03.2020 г. е отчислена с право на защита. С решение на Катедрения съвет от 04.12.2020 г. е разкрита процедура за придобиване на образователната и научна степен *доктор*.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изборът на тема, заслуга предполагам преди всичко на научния ръководител, е определено сполучлив. Темата е дисертабилна, тъй като *источниците* (22 на брой двуезични разговорника, издадени от 30-те до началото на 80-те години на XIX век) не са били досега обект на цялостно обобщаващо типологично описание. Не са били представени с техните структурно-композиционни особености, със социолингвистичната и лингвистичната им характеристика, с оглед историята на новобългарския книжовен език (НБКЕ), макар че не липсват отделни споменавания и частични описания в специализираната литература, които в никакъв случай не представят цялостната картина. Така се допълва един необходим сегмент от историята на формирането на НБКЕ. Ето защо можем да определим тематиката на труда като *актуална* в научно и научно-приложно отношение. Конкретните задачи, разработени в дисертацията (5 брой), са ясно формулирани и целят да се анализира лингвистичната страна на двуезичните разговорници в социолингвистичен ракурс.

4. Познаване на проблема

Без съмнение, *докторантката познава състоянието на проблема*. Това е видно от цялостния анализ, особено от т. 6 на увода „Изследвания, свързани с темата“ (с. 13-16), а също и от приложената библиография (с. 218 - 237 – 190 заглавия).

5. Методика на изследването

Можем да определим като подходящи избраните *методи и принципи на изследването*. Дескриптивно-описателният и теоретико-типологичният метод, както и хронологичният принцип, дават широки възможности на авторката да реши конкретните задачи и да постигне поставената главна цел. Прилагана е и известна *интердисциплинарност*, тъй като историята на НБКЕ е тясно свързана с националната история, с образованието – в случая на разговорниците с чуждоезиковото обучение, с теорията на превода и пр.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Структурата на дисертацията е класическа: увод, четири глави, заключение, библиография, приложение. Като цяло сполучливо е представено мястото на двуезичните разговорници в контекста на културно-историческата и книжовноезиковата ситуация през Възраждането (*Първа глава*, с. 17 - 75). Тъй като повечето от разговорниците са част от христоматийно-дидактичната литература, обезпечаваща просветното дело, авторката е отделила място на спецификата на жанра през периода, както и на методиката на чуждоезиковото обучение. Що се отнася до *класификацията* на разговорниците, Овчарова приема методиката на Г. Левченко, който ги разпределя на видове според тяхното предназначение и според тематиката им, според речниковите им характеристики, според общата им структура. Опирайки се на тази схема, авторката класифицира своите източници на две основни групи, водейки се от хронологичния принцип – с основание разглежда отделно разговорниците, излезли през втората четвърт, и разговорниците, отпечатани през третата четвърт на XIX век. Интересни са резултатите от прегледа на *схващанията на авторите за книжовния език*, отразени в предговорите (налични в само 3 от източниците) и в изложението на разговорниците. Те определено допълват известното вече в науката за развитието на теорията за НБКЕ през Възраждането. Приносен е и прегледът на тематичните области, засегнати в разговорниците.

Акцентът във *Втора глава* (с. 76 - 117) е представянето на двуезичните разговорници и техните автори в социолингвистичен дискурс. Авторката прави опит за социолингвистична характеристика на възрожденското общество. Предоставяйки кратки биографични данни за авторите и сведения за разпространението на разговорниците, допълва представата за диалектната основа на НБКЕ и за ролята на градските говори

през Възраждането. Отделно сбито третира проблема за възрожденския българин и другите народи, допълва представянето на езиковата картина на света в разговорниците, конкретно на българската национално специфична картина на света за чужденците, ползватели на тези помагала. Интересна е и частта, разглеждаща речевия етикет и етикетните формули, отразени в източниците. Всички тези добре подбрани подвъпроси изясняват различни страни на социолингвистичния ракурс.

Трета глава (с. 118 - 214) представя анализ на лингвистичните особености на проучваните двуезични разговорници. Подборът на анализирани езиково-правописни особености в дисертацията се опира на описаните в литературата колективни усилия за установяване на единна система, опиращи се върху схващанията за основата на НБКЕ (етимологична и/или съвременна) и на оформилите се през третата четвърт на XIX век езиково-правописни школи. Ценно е подчертаването, че докато усилията в това отношение са били въз основа на писмени текстове, разглежданите помагала, макар и индиректно, подават сведения за ролята на разговорната реч. Авторката добре се е справила с нелекия избор кои от помагалата да избере за подробен анализ на правописните и лингвистичните им особености. Анализът на всичките 22 източника биха довели да прекомерен обем. Ето защо обосновано тя избира 3 от тях (без да пренебрегва напълно останалите) – два руско-български от различни автори и два (един от горните руско-български и един френско-български) от един автор (А. Гранитски), но издадени в интервал от почти 20 години. Това ѝ дава възможност да сравни лексикалните особености на първите две помагала, а за вторите и да проследи развоя в схващанията и практиката на автора. Подборът на графичните, правописните и граматическите особености, които се изследват, дава възможност за съпоставка с практиката на автори и на езиково-правописни школи и модели през съответния период. С основание на лексикалните черти на разговорниците е отделено подобаващо внимание, тъй като по времето на тяхното създаване активно се формира речниковият състав на НБКЕ. С анализа на разговорниците се допълва представата, че това става въз основа на съвременния говорим език в борба с черковнославянски, с турски, както и с участието на някои чужди езици – руски, гръцки, френски и др. Добре са представени речевият етикет и етикетните формули в източниците. С обогатяването на лексикалната и фразеологичната система се увеличават изразните средства и стилистичните възможности на НБКЕ.

Тъй като повечето от проучваните източници са преводни, естествено се поражда *Четвърта глава. Проблеми на превода* (с. 186 - 202). Авторката се опира на основни понятия от теорията на превода, свързва двуезичните разговорници със засиления ин-

терес към чуждоезиковото обучение през Възраждането, проследява развитието на теорията на превода у нас и изпреварващата го практика. Чрез анализ на преводните трансформации на руско-българските разговорници на С. Филаретов и А. Гранитски се дава отговор на въпроси като как възрожденските книжовници се отнасят към преводческата дейност, как интерпретират теоретичните идеи, как използват двата основни принципа на превода – буквален и свободен. Чрез сравнение с възрожденските преводи на художествени текстове се откроява спецификата на преводните разговорници. Тя се определя от тяхното предназначение – и двата анализирани разговорника са помагала за начинаещи. Докторантката внимателно е анализирала случаите на принципа *буквален превод* и *свободен превод*. Посочила е интересни решения, когато наред с българска дума присъства и турски еквивалент на съответната руска лексикална единица, когато близостта на български и руски създава затруднения, когато авторите избират между конкуриращи се диалектни и общоприети думи.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносният характер на дисертацията се определя от няколко основни постигнати резултата. Това е първото цялостно проучване на типологията на двуезичните разговорници, издадени през важен за историята на НБКЕ период през Възраждането (30-те – началото на 80-те години на XIX в.). Авторката чрез него прави допълнения в съществуващи научни проблеми в историята на НБКЕ върху основата на социолингвистиката. Определя мястото на разговорниците в градивните езиково-правописни процеси, в създаването на възрожденската теория за НБКЕ, в стилистичната му диференциация. Допълнително разширява знанията за прилаганата методика на чуждоезиковото обучение, за възрожденската дидактична литература, за следваните основни принципи на превода през периода. Тези нови допълнения дават възможност за други бъдещи изследвания. Опирайки се на достоверен материал от източниците, авторката е постигнала убедителност на приносите на дисертационния труд. Основните приноси моменти са коректно представени в Автореферата към дисертацията.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Д. Овчарова участва в конкурса със 7 публикации по темата на дисертационния труд. Три от тях са четени като доклади на научни прояви (национални, организирани от ПУ), след което са оформени и издадени в сборници като статии, 2 са публикувани в Научни трудове на ПУ, 1 е под печат в същото издание и 1 е под печат в научно списание, издание на ПУ. Всяка от тях отразява съществен резултат от дисертацията. Отчетени са

участия с 6 доклада в научни форуми на ПУ, част от тях национални и международни. Публикациите и докладите не са в съавторство.

9. Лично участие на докторантката

Както цялото дисертационно изследване, така и формулираните приноси и получените резултати, до голяма степен са лична заслуга на авторката. Като правим това заключение, имаме предвид и подразбираното при работата на един докторант присъствие на научния ръководител.

10. Автореферат

Авторефератът (31 с.) е направен според изискванията на ФФ на ПУ, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. Основната му част следва структурата на дисертацията. Той е надежден източник за справки, свързани с различни страни на изследването. Съдържанието му представя сбито най-важните моменти от съдържанието на дисертацията – за обекта, целите, задачите, методите на изследване, за нейната актуалност и научна новост, за резултатите от лингвистичния и социолингвистичния анализ на източниците, за ролята на двуезичните разговорници в културноисторическата и книжовноезиковата ситуация, за мястото им в дидактичната литература през Възраждането, за проблемите на превода, за основните резултати, постигнати в проучването. Убедително са формулирани научните приноси на дисертационното изследване.

11. Критични забележки и препоръки

В представянето на просветното дело през Възраждането би могло да се използват и други проучвания, които биха дали по-точна картина за хронологията при появата на светските училища. В автобиографията липсват изискуемите сведения за периода на докторантурата на Овчарова.

12. Лични впечатления

Не познавам лично кандидатката.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационният труд има висока информационна стойност. Той е полезен източник за справки в историята на НБКЕ през Възраждането. Постигнатите в него резултати могат да бъдат използвани в бъдещи изследвания както в синхронен (30-те – 80-те години на XIX в.), така и в диахронен (след периода) план. Добре би било да се изследва отделно езиково-правописният модел на двуезичните разговорници, посочени

за източници, но останали, поради обемни ограничения, встрани от детайлното проучване на този въпрос в дисертацията (Трета глава).

Заклучение

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката*. Представените материали и дисертационни резултати **отговарят на** изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, на специфичните изисквания на ФФ, приети във връзка с Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“ за приложение на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че докторантката Детелина Овчарова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Филология, Български език (История на новобългарския книжовен език), като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на Детелина Георгиева Овчарова в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология докторска програма Български език (История на новобългарския книжовен език).

06.03.2021 г.

Рецензент: .....

(проф. д-р Кина Вачкова)